

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС НАДНАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У статті наведено основні завдання зовнішньоекономічної політики України та принципи на яких мають базуватися відносини між Україною та ЄС. Приділено увагу етапності реалізації інтеграційних пріоритетів України в Західній Європі з орієнтацією на створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Наголошено на необхідності проведення політичної модернізації суспільства, кардинальної зміни якісних і кількісних показників соціально-економічного розвитку України.

The article considers basic tasks of the foreign economic policy of Ukraine and principles on which relations between Ukraine and EU should be based. Attention is paid to the stages of integration priorities of Ukraine in Western Europe realization with a corresponding orientation on free trade zone between Ukraine and EU creation. The necessity of political modernisation of society, fundamental change of qualitative and quantitative indicators of socio-economic development of Ukraine is marked.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах реформування економічної системи України і наявності комплексу складних соціально-економічних проблем важливо у найкоротший термін знайти рішення, які можуть стимулювати розвиток і позитивно вплинути на стабілізацію соціально-економічної ситуації. Формування ринкової економіки буде більш результативним, якщо країна інтегрується у світовий економічний простір, використовуючи різноманітні форми економічного співробітництва – обмін капіталами, технологіями, виробнича кооперація. Розвиток господарського співробітництва на міжнародному рівні базується на об'єктивній необхідності у міжнародних економічних зв'язках, взаємній зацікавленості учасників у їх розвитку, на базі організаційних і правових механізмів, які дозволяють організувати і здійснити необхідні дії. Міжнародна економічна інтеграція – це одне з найважливіших явищ сучасної системи господарювання, яке впливає на процеси міжнародного розподілу праці, транснаціоналізацію виробництва і капіталу, вимагає вивчення механізмів наднаціонального регулювання у сфері економічних відносин, що постійно ускладнюються. За останні п'ятдесят років інтеграційні об'єднання стали невід'ємним елементом відносин у світовій економічній системі. На порядку денному найбільш актуальним українським питанням є інтеграція до Європейського Союзу (ЄС). Європейська інтеграція – це процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав. Європейський вибір України, проголошений від здобуття незалежності 1991 року, залишається стратегічним курсом нашої держави [1, с.9].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Вивченню різних аспектів євроінтеграції України приділяється велика увага вітчизняними вченими. Зокрема, ці питання висвітлено в працях І. Артьомова, Ф. Барановського, О. Ковальнової, В. Копійки, А. Кудряченко, М. Михальченко, П. Рудякова та інших науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, не зважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням євроінтеграції, малодослідженим залишається питання впливу євроінтеграції на розвиток України та її основних галузей народного господарства.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення сучасної ситуації у відносинах між Україною, ЄС, іншими країнами: передумов їх виникнення та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку економічна ситуація України ускладнена рядом проблем, сприяти розв'язанню яких може тільки поглиблення її інтеграції в систему світогосподарських зв'язків. Одним з таких є співпраця з Європейським Союзом. Розвиток відносин з ЄС у довгостроковій перспективі з огляду на геополітичний, гео економічний та історичний європейський статус України повинен залишатися одним із пріоритетів зовнішньоекономічної політики України. Метою розвитку зовнішньоекономічних відносин України з ЄС є забезпечення економічної інтеграції господарства України у загальноєвропейський економічний простір. Це значною мірою залежить від реалізації положень про партнерство та співробітництво між ЄС і Україною та тимчасової угоди про торгівлю.

Важливим є розуміння об'єктивно обумовленої етапності у реалізації інтеграційних пріоритетів України в Західній Європі з відповідною орієнтацією внутрішньої і зовнішньоекономічної політики. Основним етапом на шляху набуття Україною повноправного членства в ЄС має стати створення економічних і правових передумов для початку переговорів про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Країни, що бажають приєднатися до ЄС, мають враховувати умови вступу в дане об'єднання держав. Умови вступу до ЄС визначені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені (21–22 червня 1993 р.) і підтверджені в грудні 1995 р. року на засіданні Європейської Ради в Мадриді. Вона отримала назву «Копенгагенські критерії». Усього критеріїв чотири [2]:

- політичний критерій – держава має дотримуватися демократичних принципів, принципів свободи і поваги до прав людини, а також принципу правової держави, поважати та захищати права меншин (ст. 6, ст. 49 Договору про Європейський Союз);
- економічний критерій – існування діючої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах ЄС;
- критерій членства – здатність взяти на себе обов'язки членства, включаючи дотримання цілей політичного, економічного та валютного союзу;
- незалежний критерій – спроможність ЄС абсорбувати нових членів, одночасно підтримуючи динаміку євроінтеграції.

Для вступу в Євросоюз країна-кандидат повинна відповідати цим Копенгагенським критеріям. Найбільше зауважень щодо відповідності реалій України політичному критерію. Політична, а також соціально-економічна модернізація суспільства в значній мірі залежить від політичної еліти, її політичної волі, від зацікавленості в прискоренні змін, без яких цілі євроінтеграційної політики не будуть досягнуті, або ж будуть досягнуті лише у віддаленій перспективі. Політична влада України пов'язує з євроінтеграцією надії на покращення економічної ситуації, вирішення ряду проблем, інтересів як суспільства (від цього залежить її легітимність), так і особистих інтересів. Саме тому, не зважаючи на труднощі та тривалість процесу євроінтеграції, Україна не відмовляється від прагнення приєднатися до ЄС. Більшість населення України, різні політичні сили, що є конкурентами в боротьбі за владу, згодні з тим, що Україна має і надалі проводити політику євроінтеграції [3, с. 825–826].

Переважає більшість показників валютно-фінансового розвитку України відповідає критеріям ЄС. Разом з тим, аналіз окремих макроекономічних показників свідчить про невисокий рівень економічного розвитку України в цілому, значне відставання за рівнем ВВП на душу населення, відносно невелику частку країн ЄС в експорті України порівняно з іншими країнами – сусідами ЄС, низький рівень прямих іноземних інвестицій і значний рівень інфляції. За цими показниками Україна суттєво відстає не тільки від країн ЄС, а й від країн Центральної та Східної Європи. Кардинальна зміна якісних і кількісних показників соціально-економічного розвитку України є головною передумовою зміни економічної моделі співробітництва України з ЄС.

Також для набуття членства в ЄС потрібна згода всіх країн членів. Деякі політики в ЄС мають сумніви щодо можливого членства України. В 2002-му році Комісар з Розширення ЄС Гюнтер Верхгоген сказав, що «європейська перспектива для України не означає

обов'язково членство у найближчі 10–20 років, хоча це можливо». 13-го січня 2005-го року Європарламент фактично одногосно (467 «за» проти 19) прийняв постанову про бажання Європарламенту наближення позицій з Україною щодо членства. Єврокомісія відзначає, що, хоча ще має пройти певний підготовчий період прийняття нових членів не виключено. На що президент В. А. Ющенко відповів про свої наміри подати заявку на членство «у близькому майбутньому».

Декілька впливових в ЄС лідерів в той час виказали підтримку покращенню зв'язків з Україною. Зокрема міністр закордонних справ Польщі Адам Ротфельд 21-го березня 2005-го року заявив, що Польща за будь яких умов буде підтримувати євроінтеграційні прагнення України. Три дні по тому опитування у шести найбільших країнах ЄС показало прихильність громадян ЄС до прийняття України у майбутньому як повноцінного члена.

За вступ України до ЄС виступають східноєвропейські країни – Словаччина, Польща, Чехія, країни Балтії, а також деякі західноєвропейські держави – Швеція і Великобританія. Франція та Німеччина виступають в авангарді іншої групи країн ЄС, які не вважають можливим вступ України до ЄС в найближчому майбутньому. Їх позицію підтримують Італія і держави Бенілюксу (Бельгія, Нідерланди, Люксембург).

У жовтні 2005-го року Президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозо сказав, що майбутнє України «в ЄС». Однак 9-го жовтня 2005-го року Європейська Комісія у новій редакції документа щодо стратегії розвитку зазначила, що виконання планів розширення (Хорватія і республіки колишньої Югославії) може блокувати можливість вступу України, Білорусі і Молдови. Комісар Олі Рен сказав, що ЄС має уникнути «занадто великого розширення» наголосивши, що поточний план розширення виглядає цілковито завершеним.

Протягом багатьох років правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.). Ця угода започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. Крім того, укладено низку галузевих угод та документів міжнародно-правового характеру, згідно з якими здійснюється співробітництво між Україною та ЄС. Україна співпрацює з ЄС в рамках проекту «Східне партнерство», однією з задач котрого є підготовка до вступу України до Європейського Союзу [4].

На сьогоднішній день євроінтеграційний курс внутрішньої та зовнішньої політики України поставлений під загрозу. 28 листопада 2013 року відбувся 3-й саміт ЄС «Східне партнерство», на якому Грузія та Молдова зробили чергові кроки до співпраці з ЄС, а Україна натомість так і не підписала з ЄС Угоду про асоціацію. У цьому західні політики вбачають значний вплив Росії. Звідси, Україна вимушена зробити паузу в євроінтеграції щоб уникнути загострення економічних та політичних ризиків, пов'язаних зі скороченням товарообігу зі східними державами і тиск зі сторони РФ, Казахстану і Білорусі щодо проекту Митного Союзу.

Упродовж останнього десятиріччя Україна наполегливо бажає наблизитися до європейських стандартів. Стратегією подальшої діяльності у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції є активний перехід на сучасні європейські методи роботи, сприяння розвитку міжвідомчої взаємодії на горизонтальному рівні, розширення повноважень середньої та нижньої управлінських ланок у сфері обміну інформацією, заохочення ініціативності, глибокої продуманості пропозицій і бачення кінцевих результатів їхньої реалізації, вивчення та трансляція корисного досвіду інших європейських країн у сфері державного управління інтеграційними процесами. Успіх на шляху просування України цим курсом та надання відносинам Україна – Європейський Союз якісно нового статусу залежатиме від: здійснення послідовного та виваженого реформування економічної і соціальної сфер; ефективності процесу наближення законодавства України до законодавства ЄС; реалізації положень Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС та його членами. Не менш важливими є сприяння розвитку торгівлі та інвестицій, забезпечення підґрунтя для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, громадського,

науково-технологічного та культурного співробітництва, а також підтримки зусиль України щодо зміцнення демократії, розвитку її економіки та завершення переходу до ринкової економіки. Перспективи подальшого розвитку та вдосконалення зовнішніх економічних зв'язків України пов'язані з проведенням єдиної зовнішньоекономічної політики держави, реалізацією її економічних інтересів і безпеки, проникненням та зміцненням позицій національного товаровиробника на зовнішніх ринках товарів та послуг, посиленням конкурентоспроможності української продукції, збільшення її експорту, надходжень іноземних інвестицій, здійсненням контролю за надходженням в Україну валютних цінностей, захистом прав і законних інтересів України, вітчизняних та зарубіжних суб'єктів господарської діяльності.

Принципове значення для реалізації ефективної політики України має інтенсифікація її дво- або багатосторонніх зв'язків, активна участь у діяльності міжнародних економічних організацій. Одним з пріоритетних напрямків зовнішньоекономічної діяльності України є подальший розвиток торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва з країнами ЄС.

За результатами аналізу показників зовнішньої торгівлі товарами та послугами України за 12 місяців 2012 року Європейський Союз був одним з найбільших зовнішньоторговельних партнерів України (поряд з країнами СНД). Так, частка ЄС у загальному зовнішньоторговельному обороті товарами та послугами України з країнами світу склала 29,62%. При цьому, частка експорту до ЄС-27 товарів та послуг українського походження становила 16,23%, а імпорту з ЄС – 32,75% відповідно. За 12 місяців 2011 року порівняно з аналогічним періодом 2011 року загальні обсяги зовнішньої торгівлі послугами України зросли на 15,91%, а з ЄС – на 11,45%. Спостерігається скорочення долі країн ЄС у загальній торгівлі послугами на 1,39 відсоткових пункти. При цьому, обсяги українського експорту послугами в цілому зросли на 16,48%, а до ЄС – на 12,03%. Відбулося зменшення питомої ваги експорту послуг до ЄС на 1,04 відсоткових пункти. В свою чергу, загальні обсяги імпорту послуг зросли на 14,69, а з країн-членів ЄС – на 10,84%. При цьому, відбулося зменшення питомої ваги імпорту послуг з країн ЄС на 1,86 відсоткових пункти. За 12 місяців 2012 р. у двосторонній торгівлі між Україною та ЄС склалося позитивне сальдо, яке дорівнювало 221 млн. дол. США. У першому кварталі 2013 року обсяг зовнішньої торгівлі між Україною та країнами ЄС дорівнював 8 653,9 млн. євро із позитивним для України сальдо 1 895,7 млн. євро [5].

Перспективи торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС суттєво зростуть зі створенням поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (ПВ ЗВТ) в рамках Угоди про асоціацію. Норми та принципи ПВ ЗВТ Україна–ЄС передбачатимуть лібералізацію торгівлі товарами, послугами, руху капіталів та до певної міри – руху робочої сили. Відмінною рисою ЗВТ Україна–ЄС є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки – європейських експортерів до українського ринку [5]. Зона вільної торгівлі – тип міжнародної інтеграції, при якій в країнах-учасниках скасовуються митні збори і податки, а також кількісні обмеження у взаємній торгівлі згідно з міжнародним договором. Провідні виробники сільськогосподарської продукції у Франції, Іспанії та Італії, занепокоєні можливістю зростання конкуренції з боку українських товарів, можуть вимагати захисних заходів щодо торгівлі сільськогосподарською продукцією в межах ЗВТ. Європейські виробники чорних металів і хімічної продукції в Німеччині та Франції також очікують посилення конкуренції внаслідок надходження на ринок ЄС української продукції.

Українська промисловість характеризується високою енергомісткістю внаслідок переважання в її структурі продукції важкої індустрії, матеріально-технічна база якої є застарілою. Тому нові умови торгівлі в межах ЗВТ забезпечать відносне зниження ціни на

технологічні лінії та устаткування, що постачаються виробниками країн ЄС, і позитивно вплинуть на оновлення матеріально-технічної бази тих галузей промисловості, для яких обладнання в Україні не виробляється. Таким чином, імплементація Україною положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині ПВ ЗВТ дасть змогу значно розширити доступ українських експортерів до ринку ЄС, усунувши нетарифні торговельні бар'єри у вигляді відмінних технічних стандартів і вимог, сприятиме покращенню ділового та інвестиційного клімату в нашій країні на основі норм і стандартів ЄС, стане ефективним механізмом поступової інтеграції економіки України до Внутрішнього ринку ЄС [5].

Проте участь України у ЗВТ з ЄС може мати й негативні наслідки для вітчизняної економіки, зокрема таких галузей промисловості, як виробництво машин та устаткування, хімічної промисловості, виробництва автомобілів, причепів, напівпричепів. Високотехнологічна продукція провідних європейських фірм стане доступнішою для українських підприємств, що може призвести до втрати конкурентних позицій вітчизняних виробників аналогічної продукції та галузевих науково-дослідних організацій.

2 березня 2014 року Європейська Комісія внесла на розгляд Ради Міністрів ЄС та Європейського Парламенту проект регламенту ЄС щодо застосування стосовно України автономного преференційного торговельного режиму, в рамках якого передбачатиметься скорочення або скасування мит на товари, що походять з України. Параметри цього режиму відповідають положенням Угоди про асоціацію Україна-ЄС в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

3 квітня 2014 року на своєму пленарному засіданні Європейський Парламент підтримав зазначену пропозицію Європейської Комісії. Відповідно до процедури, автономний преференційний торговельний режим ЄС для України набуде чинності після його схвалення Радою міністрів ЄС, відповідне рішення якої очікується вже найближчим часом, та його публікації в Офіційному журналі Європейського Союзу (22 квітня 2014 р.) Тобто, передбачається, що автономний преференційний торговельний режим почне діяти для України з 23 квітня 2014 року.

Позитивний економічний ефект для українських експортерів у зв'язку зі скасуванням або зниженням митних тарифів ЄС в рамках цього рішення оцінюється на рівні 487 млн. євро на рік. Зазначений торговельний режим діятиме до 1 листопада 2014 р. або буде скасований раніше, у разі початку тимчасового застосування торговельних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [5].

У короткостроковій перспективі економіка України розвиватиметься в умовах очікуваного річного зростання світового ВВП до 3%, хоча ризики зниження темпів зростання залишаються через повільне відтворення зони євро та уповільнення приросту країн БРІКС. Так, у 2014 році у країнах ЄС очікується незначний приріст ВВП (близько 1%) з огляду на повільне відновлення стійкості фінансової й банківської системи та високий рівень боргового навантаження. У Китаї прогнозується сповільнення економічної активності через зниження темпів залучення зовнішніх інвестицій та повільне зростання внутрішнього ринку в умовах уповільнення зростання експорту. За таких умов річний приріст ВВП Китаю очікується на рівні 7%. За умов покращення інвестиційного клімату та зміцнення фінансового сектору Російська Федерація може продемонструвати у 2014 році приріст ВВП на рівні 3%. Частково ризики уповільнення зростання світового ВВП можуть нівелюватися за рахунок зміцнення економіки США на досягненні приросту ВВП на рівні 2,5% [6, с.31].

В умовах напруженості економічних відносин України з РФ та невизначеності щодо стратегій захисту урядом інтересів вітчизняних експортерів слід очікувати скорочення зовнішнього товарообігу з країнами Митного Союзу. Зокрема, скорочення експорту вітчизняної продукції до РФ, який зараз складає близько чверті його загального обсягу, може негативно вплинути на розвиток харчової та машинобудівної галузі у разі відсутності прогресу щодо диверсифікації ринків збуту.

Перспективи створення зони вільної торгівлі із ЄС стимулюватимуть вітчизняний бізнес до приведення продукції та технологічних процесів у відповідність зі стандартами ЄС,

що сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності та експортного потенціалу вітчизняної економіки у середньостроковій перспективі. Разом з тим такі зрушення можуть виявитися недостатніми для зміни тренду розвитку нашої економіки у 2014 році [6, с.32].

Противники української інтеграції стверджують, що входження в ЄС в сучасних умовах несприятливе ні для України, ні для країн європейської співдружності з наступних причин. В першу чергу, це призведе до ускладнення і без того непростих взаємовідносин України та Росії. Друга причина в тому, що вступ України в альянс загострить відносини країн-членів ЄС з Росією. Третя причина – це проблема формування нової колективної європейської безпеки в рамках оголошеної Загальної політики безпеки і оборони (ESDP). Європейські держави хоча і є членами НАТО, скептично налаштовані до нього як гаранту безпеки в Європі. Окрім цього, перед Україною стоїть ряд проблем на шляху до вступу в ЄС. В першу чергу, це низький рівень розвитку України, порівняно з іншими європейськими країнами. Значне відокремлення народного господарства України від сучасних тенденцій економічного розвитку на європейському континенті спричинило один з найнижчих у Європі рівень соціально-економічного розвитку України навіть, враховуючи паритет купівельної спроможності; відсутність суттєвих торговельних відносин з країнами-членами ЄС; значну технологічну відсталість України від ЄС, яка при цьому експортує переважно продукцію другого технологічного укладу; відстороненість України від основних міжнародних інвестиційних потоків, у тому числі європейських (за показником інвестицій на душу населення Україна в десятки разів відстає від країн Східної Європи). Незавершеність інституційних перетворень, надмірне втручання державних органів у господарську діяльність підприємств і корупція не сприяють надходженню в Україну світових фінансових потоків. Україна має продемонструвати реальні успіхи в політичній, соціально-економічній модернізації суспільства.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, на сьогодні існує підґрунтя, для укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема визнання з боку ЄС європейського вибору та європейських устремлінь України як європейської країни, що поділяє з ЄС спільну історію і спільні цінності, а також визначені цілі Угоди, серед яких – створення асоціації, поступове зближення між Україною та ЄС на основі спільних цінностей, поглиблення економічних та торговельних відносин, зокрема шляхом створення ЗВТ, посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи і безпеки. Закріплюються основні принципи, які лежатимуть в основі асоціації, передусім забезпечення прав людини та основоположних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності. Подальші відносини між Україною та ЄС мають базуватися також на принципах вільної ринкової економіки, верховенства права, ефективному урядуванні.

Список використаної літератури

1. Європейський Союз. Словник-довідник / за ред. М. Марченка. – К.: К.І.С., 2006. – 140 с.
2. Європейська інтеграція [Електронний ресурс] / Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Європейська_інтеграція.
3. Кіндратець О. М. Євроінтеграція України як фактор «мотивованої» модернізації / О. М. Кіндратець // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2013. – Вип. 72 (№5). – С. 824–829.
4. Україна і Європейський Союз [Електронний ресурс] / Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Україна_і_Європейський_Союз.
5. Торговельно-економічне співробітництво України та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://germany.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukraine-eu-trade_
6. Бойко В. С. Ймовірні сценарії динаміки обмінного курсу у 2012–2014 рр. / В.С. Бойко. – Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 4/1. – С. 30–33.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2014.